

תקצירי דוקטורטים

הון ממוגדר? משמעות השירות הצבאי הטכנולוגי בחיים הבוגרים של נשים וגברים בישראל

ד"ר לימור פומרנץ זורין

אוניברסיטת בר אילן

"ברוכים הבאים לצה"ל-טק. הצבא החדש שקם בשנים האחרונות בתוך הצבא. מה שהתחיל ביחידת 8200 וממרה התרחב בשנים האחרונות לכל זרועות הצבא. אלפי חיילים שמשרתים ביחידות הטכנולוגיות של חיל המודיעין, חיל הקשר וזרועות אחרות מתגייסים היום לצה"ל בידיעה שהשירות הצבאי יסלול את דרכם לקריירה נחשקת. בזמן שחבריהם ישתחררו מהצבא ויחפשו עבודה מועדפת כמלצרים, מתדלקים או עובדי בניין, יחליקו משוחררי צה"ל-טק מהבק"ם למשרד בתל אביב או בהרצליה פיתוח. בסביבות גיל 30, כשחבריהם יחזרו מהטיול, יסיימו את התואר ורק יתחילו לחפש עבודה, בוגרי צה"ל-טק יצברו מספיק הון כדי לקחת קצת חופש מהעבודה..." (ברקת, 2020).

קטע זה, הלקוח מטור שהתפרסם בעיתון "גלובס", משקף כמה מהדימויים הרווחים בישראל על השירות הצבאי ביחידות הטכנולוגיות: היותו צבא "אחר", שונה מהצבא הרגיל, הגידול בהיקפו במהלך השנים, ובעיקר ההבטחה התעסוקתית האטרקטיבית שגלומה בו לקריירה יוקרתית ורווחית בהייטק. הזיהוי של השירות הצבאי ביחידות הטכנולוגיות כשער לקריירה בהייטק עומד בבסיס ההשוואה בין שירות צבאי ב-8200 לתואר מאוניברסיטה יוקרתית, כאשר נקודת ההתייחסות לערך שלו היא השוק, ולא המדינה. לא בכדי אין בטקסט שום אזכור לקודים רפובליקניים של מילוי חובה אזרחית ותרומה לקולקטיב ששירות החובה בישראל מבוסס עליהם. ההתמקדות בתועלות התעסוקתיות והכלכליות שמקנה השירות הצבאי ביחידות טכנולוגיות מעידה, כי הוא נתפס בעיקר כערוץ לקידום אינטרסים חומריים אישיים דרך שוק העבודה, ולא ככזה של תרומה לטוב המשותף. תפיסה זו, שהשתקפה גם בהתבטאות של הרמטכ"ל ה-22, רא"ל אביב כוכבי, נגד הסלוגן "הטובים לסייבר" (אלבזאלוש ומן, 2021),¹⁴ נשענת על רמת ההמירות (convertibility) הגבוהה של השירות הצבאי בתפקידים טכנולוגיים לתעסוקה בהייטק – אחד המגזרים המתגמלים ביותר בשוק העבודה.¹⁵

הזיקה ההדוקה בין היחידות הטכנולוגיות לתעשיית ההייטק הופכת אותן לאתר של מפגש בין המדינה לשוק העבודה הניאורליברלי. המפגש הזה נחקר עד כה בעיקר מפרספקטיבה מוסדית, המתמקדת בהשפעה של היחידות הטכנולוגיות על אופייה של התעשייה האזרחית ועל ההרכב

¹⁴ אלבזאלוש, ק', ומן, י' (21 בדצמבר, 2021). כוכבי: הטובים לסייבר? מסר שמחליש את החברה. הטובים הם לוחמים. Ynet.

¹⁵ על פי סקירה כלכלית של מרכז המידע והמחקר של הכנסת (רוטנברג, 2020), השכר הממוצע בהייטק בשנת 2020 היה גבוה בכ-146.5% בהשוואה לשכר הממוצע ביתר הענפים.

החברתי שלה (Breznitz, 2002; Honig, Lerner & Raban, 2006; Swed & Sibley Butler, 2015), ולא מנקודת המבט של יוצאי היחידות האלה, המגלמים בחיי היומיום את הממשק שבין צבא להייטק. בעבודת הדוקטורט שלי ביקשתי לבחון את המרת ההון הצבאי הטכנולוגי כפי שהיא משתקפת בתפיסות ובפעולות של בוגרי ובוגרות היחידות הטכנולוגיות, וכך לתת משקל לתפיסה סובייקטיבית של המירות, ולהרחיב את הפרספקטיבה הרווחת הממוקדת ברמת המקרו של הממשקים בין שירות ביחידות טכנולוגיות לתעשיית ההייטק. יתרה מזאת, התמקדות בנקודת המבט של הסוכנים החברתיים סיפקה לי צוהר לעמוד על מקומם של מגדר ומעמד בעיצוב הקשרים בין השירות הצבאי הטכנולוגי והחיים הבוגרים.

העניין שלי בקשרים בין צבא, מגדר וטכנולוגיה, התפתח במהלך עבודתי בענף מדעי ההתנהגות של אמ"ן בין השנים 2012–2016. אחת העבודות המרכזיות שביצעתי במסגרת תפקידי כרת"ח מחקר, עסקה בהיבטים מגדריים של שירות הקבע באמ"ן. המחקר התבסס על ראיונות עם קצינות בשלבים שונים של הקריירה, שפרשו בפניי את החסמים המבניים והתרבותיים העומדים בפניהן כנשים בארגון היפרגברי. אף שלא הייתי מופתעת מהתכנים, המפגש עם הנשים טלטל אותי, וחוויותיהן הבהירו כי גם באמ"ן (כמו בצבא הגדול) נשים ונשיות מזוהות כ"אחר" שהוא בהכרח נחות.

המחקר והדיאלוג שניהלתי עם מפקדים ומפקדות על ממצאיו היו סוג של חוויה מכווננת עבורי. רציתי להמשיך לחקור את הזיקות בין מגדר וזירות צבאיות עתירות ידע, אולם בהכירי את המערכת הצבאית ידעתי שהרגישות של הצבא לנושא המגדרי תגביל אותי ותקשה עליי לערוך מחקר אקדמי חופשי וביקורתי. החיפוש אחרי נקודת מבט שתאפשר לי לחקור את הנושא מחוץ לצבא הובילה אותי להתמקד בסוגיית ההמרה של ההון הצבאי מזווית מגדרית. לפיכך, שאלת המחקר שהנחתה את העבודה הייתה אילו משמעויות יש לשירות צבאי בתפקידי טכנולוגיה עלית בחיים האזרחיים של נשים וגברים ממיקומים חברתיים שונים. הבחירה לחקור את הצבא "מבחוץ" הובילה לא רק לבחירה בנושא המחקר, אלא גם לעיצוב המחקר כמחקר איכותני, משום שהערכתי שבהיעדר נגישות לנתוני הצבא על אוכלוסיית המחקר לא אוכל לבצע מחקר כמותי רציני ומהימן.

המסגרת התיאורטית של המחקר

הדיון הציבורי על היבטים מגדריים ומעמדיים של השירות הצבאי ביחידות הטכנולוגיות מתמקד בהרכבן, ומצביע על ייצוג החסר של נשים ושל קבוצות פריפריאליות בשורותיהן ועל ההשפעה השלילית שיש לכך על משקלן בתעשיית ההייטק (אורפז, 2012; טשנר, 2014; לוי ר', 2020). דיון זה מניח, כי כניסה של נשים בהיקפים גדולים ליחידות טכנולוגיות תאפשר להן לצבור את הידע והניסיון הרלוונטיים לתעסוקה בהייטק, והדבר יביא לעליה בשיעור הנשים המועסקות בתחום ויגביר את השוויון המגדרי (טשנר, 2014; Kark, 2007). בבסיס הדיון עומדת תפיסה אוניברסלית של ההון הצבאי, ולפיה עצם כניסתן של נשים לשדה הטכנולוגי בצבא, שבניגוד ללחימה אינו מושתת על הגוף (הגברי), תקנה להן נגישות שווה להון שגלום בשדה ולאפשרויות התעסוקתיות בו.

המחקר הנוכחי, שנקודת המוצא התיאורטית שלו היא שצבא וטכנולוגיה הם שדות ממוגדרים (Faulkner, 2001; Sasson-Levy, 2011; Wajcman, 2010), מערער על הנחת האוניברסליות של ההון

הצבאי הטכנולוגי והמירותו, שכן הוא שואל האם ההון שנצבר ביחידות הטכנולוגיות הוא ממוגדר, כלומר הון שמבוסס על הבחנות מגדריות ומקבל את משמעותו על ידי נטיות וציפיות ממוגדרות. שאלה זו מבוססת על שני דיונים תיאורטיים: האחד מתייחס לאופיו של השירות הצבאי ביחידות טכנולוגיות כשדה ממוגדר, והשני עניינו היחסים בין מגדר להון, שדה והביטוס.

בהתייחס לאופיו של השירות הצבאי בתפקידים טכנולוגיים, השאלה היא עד כמה הוא שונה מבחינת הסדר המגדרי שלו מהארגון הצבאי שהוא ארגון "ממוגדר באופן קיצוני" (Sasson-levy, 2011). יזרעאלי (1999) – טענה שהצבא אינו מאפשר לנשים לצבור הון שוויוני, משום שהוא מרחיק אותן מעמדות מרכזיות ומקצה להן תפקידים שוליים שאינם מזכים אותן בהון הסמלי שהוא מספק לגברים. מזווית זו הצבא הוא שדה ממוגדר, ועל כן גם ההון שגלום בו ממוגדר. מנגד, הצבא הוא ארגון הטרוגני ואינו מקשה אחת. לכן אפשר לשאול האם לנוכח האתוס המקצועי הטכנולוגי שלהן, שאינו נשען על הגוף, היחידות הטכנולוגיות הן שדה צבאי פחות ממוגדר מהארגון הצבאי המסורתי (Lomsky-Feder & Ben-Ari, 2013) ועל כן עשויות לאפשר נגישות שווה להון צבאי.

המתח השני הוא בין תפיסות תיאורטיות שונות אודות הקשרים בין מגדר הון, הביטוס ושדה (MacCall, 1992; McNay, 1999; Reay, 1995). ההמשגה הבורדיאנית של שדה, הביטוס והון מספקת מסגרת תיאורטית לבחינת ההמרה של הון שנצבר בשירות צבאי טכנולוגי בספרה האזרחית, אך אין בה עיסוק שיטתי בקשר בין מגדר להון. הביקורת הפמיניסטית על בורדייה טוענת, כי בניגוד לתפיסתו בדבר הניטרליות המגדרית של ההון, סוגי ההון השונים ממוגדרים, משום שהם מעוצבים על ידי נטיות ממוגדרות (MacCall, 1992). בזיקה לכך הוצע המושג "הביטוס ממוגדר", שמדגיש את היותו של המגדר צורת קיום מוגפנת (embodied) המתעצבת בשדות חברתיים (Reay, 1995). מנקודת מבט זו, הון הוא בהכרח ממוגדר, משום שהוא נצבר על ידי סוכנים וסוכנות בעלי נטיות ממוגדרות.

מנגד נטען, כי המושג אינו מדויק, משום שהוא מתעלם מהעובדה שנשים נעות בין שדות חברתיים שנבדלים זה מזה בנורמות החברתיות הנהוגות בהם, ולכן הקשר בין הביטוס לשדה אינו יציב ומוחלט (McNay, 1999). מקניי טוענת, כי בורדייה התעלם מהמורכבות של הסובייקטיביות, ומהאפשרות למה שהיא מכנה "שבירה", כלומר למקרים שבהם השפעת ההביטוס נחלשת בשל התנועה של פרטים בין שדות שונים.

בהשראת דיונים אלה ביקשתי לברר האם ההון הגלום בשירות הצבאי הטכנולוגי הוא "הון ממוגדר", כלומר הון המעוגן בשדה ממוגדר ומקבל את משמעותו על ידי נטיות וציפיות ממוגדרות, או שהשירות הצבאי הטכנולוגי מאפשר נגישות שוויונית להון ומיתון של נטיות ממוגדרות? בחינה זו נעשתה באמצעות נקודת המבט של מי ששירתו בתפקידי הייטק בצבא, בדרך שהמחקר מבוסס אפוא על שילוב בין ניתוח פנומנולוגי וניתוח מבני, באמצעותו אני שואלת כיצד הסובייקטים מבינים ומגיבים למבנה שבו הם פועלים, וכיצד פעולתם משפיעה על המבנה.

למחקר שלושה אדנים תיאורטיים מרכזיים: הראשון, התפיסה התיאורטית של בורדייה על היחסים בין הון, הביטוס ושדה, והביקורת הפמיניסטית שמערערת על הניטרליות המגדרית של המושגים

האלה, ומציעה המשגות שמבטאות את הקשר בינם ובין מגדר. השני, מסורת המחקר של הסוציולוגיה הצבאית ויחסי צבא-חברה בישראל, ובמיוחד מושג ההמירות של הון מהספירה הצבאית לספירה האזרחית (לוי, 2003, 2007). השלישי, לימודי טכנולוגיה פמיניסטיים, המספקים כלים מושגיים לניתוח מגדרי של זירת ההייטק בצבא ובשוק העבודה.

שיטת המחקר

המחקר נערך בשיטה איכותנית המבוססת על גישה פנומנולוגית-פרשנית, המניחה כי משמעויותיו של השירות הצבאי בחיים הבוגרים הן תוצר של תהליכי הבנייה ופרשנות, ולכן חקירתן צריכה להסתמך על התפיסות, החוויות וההצדקות של הסוכנים והסוכנות. במסגרת זו ערכתי 45 ראיונות חצי מובנים עם נשים וגברים ששירתו בצבא בתפקידי טכנולוגיית מידע וסייבר ביחידות של אמ"ן, אגף התקשוב וההגנה בסב"ר וחיל האוויר.

בתהליך הניתוח נקטתי גישה של ניתוח תוכן המבוסס על פירוק הטקסטים שהתקבלו בראיונות לקטעי תוכן וקיבוצם לקטגוריות ולתמות (ליבליך, תובל-משיח וזילבר, 2010). ברוח גישת "התיאוריה המעוגנת בשדה" (grounded theory), תהליך הקידוד הראשוני שביצעתי היה אינדוקטיבי, שכן ניגשתי לטקסטים ללא מחויבות אפריורית לקטגוריות או למושגים מסוימים. לצד הקידוד והקטגוריזציה בחנתי את הטקסטים כ"שלם", ומתוך בחינה זו התהוו סוגים של "סיפורים". למשל זיהיתי שני סיפורים בקרב מרואיינות: האחד שבו השירות הצבאי בתפקיד טכנולוגי מצטייר כמשמעותי בעיצוב הבחירות התעסוקתיות בחיים האזרחיים, ואף כמעין נקודת מפנה בחיים. השני, סיפור שבו ההון שהופק בשירות הצבאי בתפקיד טכנולוגי מצטייר כ"עוד הון", ואינו נתפס ככזה שמכתיב בחירות תעסוקתיות. בעקבות העיסוק המתמשך בטקסטים שיערתי כי המשמעויות המובחנות האלה קשורות למעמד החברתי של המרואיינות ו"השערה הסברית" זו הנחתה את ניתוח הראיונות הנוספים. שלב זה של הניתוח נשא אופי של אבדוקציה המוגדרת כתהליך הסקה יצירתי שמכוון ליצור השערות ותיאוריות חדשות לנוכח ממצאים מפתיעים (Timmermans & Tavory, 2012).

ממצאים מרכזיים

הטענה המרכזית העולה מהמחקר היא שההון הצבאי הגלום בשירות החובה ביחידות טכנולוגיות הוא ממוגדר-מועמד (classed), כלומר הון שאופן רכישתו והציפיות להמרתו מעוצבים על ידי הצטלבויות בין מגדר ומעמד. הדגמתי טענה זו באמצעות ניתוח המשמעויות שמקבל השירות הצבאי בחייהם של נשים וגברים מארבע קבוצות: נשים ממעמד בינוני-נמוך, נשים ממעמד בינוני-גבוה, גברים ממעמד בינוני-נמוך וגברים ממעמד בינוני-גבוה. מהנרטיבים של המרואיינים והמרואיינות עלה, כי המשמעויות של השירות הצבאי ביחידות טכנולוגיות בחיים הבוגרים מתעצבת מתוך המיקום האתנו-מעמדי והמגדרי של יוצאי היחידות האלה.

נשים ממעמד בינוני-נמוך מבינות את שירותן הצבאי בתפקידי הייטק כערוץ למוביליות חברתית. הן רואות בשירות הזדמנות נדירה להשיג משאבים שאינם נגישים להן בספרה האזרחית, ומייחסות לו חשיבות רבה ביכולתן לשפר את מעמדם החברתי. נשים מקבוצה זו רואות בשירותן הצבאי מפתח

לבניית עתידן התעסוקתי והכלכלי. זוהי תפיסת "העתיד כפרויקט", הדורש תכנון ומאמץ מתמשך, שכן הצלחתו אינה מובטחת. בהיעדר ביטחון כלכלי, נשים אלה יודעות שאין להן על מי להסתמך מלבד על עצמן, ולכן הן צריכות לתכנן בקפידה את עתידן.

שירותן הצבאי, שמכשיר אותן לתפקידים טכנולוגיים מובהקים במרחב גיאוגרפי וחברתי שונה מזה שבו גדלו, הוא מרחב לסוציאליזציה מקצועית הכרוכה בחציית גבולות חברתיים ותרבותיים. הזיקה ההדוקה בין תפקידיהן הצבאיים לעיסוקיהן האזרחיים בהייטק, מבוססת על תפיסה פרקטית של מימוש האפשרות להמיר את ההון התעסוקתי שרכשו בצבא לקריירה משתלמת ויוקרתית בשוק העבודה. מנקודת מבטן, השתלבות בהייטק על בסיס ההון הצבאי שלהן היא הנתב היחידי שיבטיח את יציאתן מהמעמד הנמוך, מהפריפריה הגיאוגרפית והחברתית, וכניסתן למעמד הבינוני. פרדוקסלית, בחירתן לעבוד בהייטק היא כפויה, משום שהיא משוקעת בתודעה של אילוצים והכרח. בהיעדר תחושת זכאות לבחירה, השאיפה למוביליות חברתית כופה עליהן לעבוד בהייטק.

נשים ממעמד בינוני-גבוה, לעומת זאת, שמוכוונות על ידי סכמה של תחושת זכאות למימוש עצמי, תופסות את שירותן הצבאי בעיקר כזירה לאישוש וחיזוק יוקרתן החברתית. נשים אלה מעוניינות לשרת בתפקידים צבאיים שיעניקו להן הון סמלי, ולא דווקא בתפקידים בעלי אופי טכנולוגי. שירותן במסלולים יוקרתיים, בעיקר באמ"ן שבו הן מתועלות לתפקידים שמובנים כ"פחות טכנולוגיים", אכן מקנה להן הון סמלי אך אינו מעודד גיבוש של זהות טכנולוגית בקרב מי שלא הגיעו מראש עם מוכוונות לטכנולוגיה. בשונה מנשים ממעמד בינוני-נמוך, הן אינן רואות בהון הצבאי שלהן גורם מכריע בבחירות הלימודיות והתעסוקתיות שלהן.

תפיסת העתיד שלהן היא של "עתיד כמעט נוכח", משום שהשכלה גבוהה ועיסוקי צווארון לבן נתפסים עבורן כמובנים מאליהן, בהיותם חלק בלתי נפרד ממסלול החיים המקובל לנשים ממעמדן. תחושת זכאותן לבחירה חופשית, המלווה בנינוחות חומרית וביטחון בעתידן, מכוונת אותן להמיר את ההון הצבאי שלהן בשדות מקצועיים מגוונים, לאו דווקא בהייטק, באופן שמבסס את הפריבילגיות המגדריות-מעמדיות שלהן. בחירותיהן התעסוקתיות משקפות את פרדוקס הבחירה החופשית, שמוביל נשים ממוקמים חברתיים חזקים לעיסוקים יוקרתיים שמזוהים עם נשים ומרחיק אותן מזירות שנחשבות לגבריות.

בעוד בקרב נשים השירות הצבאי הטכנולוגי מקבל משמעויות מובחנות בזיקה למיקומן המעמדי, עבור גברים שירות צבאי בתפקיד טכנולוגי נושא משמעויות הגמוניות של הכנה לקריירה בהייטק, המעידה על הכוח המסליל שיש לשירות הצבאי ביחידות טכנולוגיות ביחס לגברים. מהמחקר עלה, כי הן גברים ממעמד בינוני-גבוה הן גברים ממעמד בינוני-נמוך ששירתו ביחידות טכנולוגיות, מוכוונים על ידי הסכמה התרבותית הדומיננטית המזהה בין גבריות למומחיות טכנולוגית וההכרח לפרנס. סכמה זו עומדת בבסיס החוזה שלהם עם הצבא, שמתעל אותם לשירות צבאי שמעמיק את הזיקה שלהם לטכנולוגיה, והיא גם זו שמבנה את המעבר שלהם לשוק העבודה הטכנולוגי כמהלך טבעי. מזווית זו אפשר לטעון, כי כוח המשיכה העצום של ההייטק עבור גברים, המבוסס על הזיהוי שלו כזירה למימוש גבריות, הופך את בחירתם להישאר בהייטק למעין ברירת מחדל.

משמעויות תיאורטיות

הטענות העולות מהמחקר סודקות את התפיסה האוניברסלית של בוגרי השירות הצבאי ביחידות טכנולוגיות. יתר על כן, השילוב בין הניתוח הפנומנולוגי לניתוח המבני מעניק מקום לדיון בסוכנות (Agency) של החיילים והחיילות, ומאיר את הביטויים המגוונים שמקבלת יכולת פעולתם בספרה הצבאית ובשוק העבודה.

המחקר מציע הבנות והמשגות חדשות בשלושה מישורים מרכזיים. ראשית, הוא מצביע על האופן שבו הצבא בעת ובעונה אחת מחזק את הזיקות בין טכנולוגיה לגבריות, אך גם קורא עליהן תגר בהקשרים מסוימים. העבודה ביקשה לברר אם ההון הגלום בשירות הצבאי הטכנולוגי הוא כזה שאופן צבירתו, והציפיות לרכישתו ולהמרתו מבוססים על הבחנות מגדריות. שאלה זו מעוגנת בשתי נקודות מבט שונות על הסדר המגדרי של השירות הצבאי ביחידות טכנולוגיות. האחת מניחה שהון שנצבר בצבא מגלם בתוכו הבחנות מגדריות, משום שהצבא הוא ארגון ממוגדר ועל כן ההון שנשים יכולות לצבור בו הוא בהכרח פחות בערכו (יזרעאלי, 1999). מנגד, אפשר לטעון שהצבא אינו מקשה אחת וכי השירות הצבאי הטכנולוגי, מתוקף האתוס המקצועי שלו שמדגיש יכולות חשיבה ולא את הגוף, טומן בחובו אפשרות למיתון של נטיות ממוגדרות ולכינון של עמדות סובייקט נשיות מגוונות ביחס לטכנולוגיה (McNay, 1999).

הטענות שהבאתי בעבודה מלמדות כי התשובה לשאלה אינה אחת משתי האפשרויות אלא שילוב שלהן, משום שההון שגברים ונשים מפיקים בשירות צבאי ביחידות טכנולוגיות הוא לא רק ממוגדר אלא גם מועמד (classed). ההצטלבות בין מגדר ומעמד בצבירה ובהמרת ההון מובילה לכך שבהקשרים מסוימים השירות הצבאי בתפקידים טכנולוגיים מחזק נטיות ממוגדרות, ובאחרים הוא ממתן אותן. חיזוק נטיות ממוגדרות אצל גברים ואצל נשים ממעמד בינוני-גבוה, ו"שבירה" של נטיות ממוגדרות בקרב נשים ממעמד בינוני-נמוך באה לידי ביטוי בפרקטיקה של המרת ההון הצבאי בספירה האזרחית. נשים ממעמד בינוני-נמוך, ששואפות למוביליות חברתית, פועלות במידה רבה בדומה לגברים, ומתייחסות להון הצבאי שלהן כאל כרטיס כניסה לשוק העבודה הטכנולוגי. לעומתן, נשים ממעמד בינוני-גבוה משתמשות בהון הצבאי שלהן בהתאם לסכמה מגדרית-מעמדית של זכאות למימוש עצמי, ולכן הן ממירות אותו בשדות מקצועיים מגוונים, לאו דווקא בהייטק, בהתאם לנטיות ולתחומי העניין שלהן שלעתים מרחיקים אותן מהתחום הטכנולוגי.

התמונה שעולה מהמחקר בנוגע למקומו של הצבא בעיצוב הקשר בין מגדר וטכנולוגיה היא מורכבת. מצד אחד, דפוסי הפעולה של הצבא מחזקים את הזיקות בין טכנולוגיה לגבריות. ההבניה של הטכנולוגיה כגברית בזירה הצבאית באה לידי ביטוי בדומיננטיות הכמותית של גברים ביחידות הטכנולוגיות, ובמשטר מגדרי שמועיד את התפקידים הטכנולוגיים היוקרתיים ביותר בעיקר לגברים, ומאפשר לנשים לתפוס עמדות באזורים ליברליים או יוקרתיים פחות. יתר על כן, עבור גברים שמשרתים ביחידות טכנולוגיות השירות הצבאי הוא שלב נוסף בתהליך הסללתם לטכנולוגיה עוד כילדים וכנערים. לנשים זו במקרים רבים התנסות ייחודית, שכן הן כקבוצה אינן מוסללות ללימודים ועיסוקים וטכנולוגיים, וגם כשהן לומדות ומצטיינות בתחומים האלה ההצטיינות הזו לא בהכרח

מובילה לסובייקטיביות שמבוססת על זיקה לטכנולוגיה, בדומה ל"גבריות החנונית". ההלימה בין הנטיות הממוגדרות של הסוכנים והסוכנות והמבנה הממוגדר, מסבירה מדוע בקרב גברים השירות הצבאי נתפס כשלב ראשון בקריירה טכנולוגית, בעוד בקרב נשים יש תפיסות מגוונות. מצד אחד, המחקר מצביע על העובדה ששירות בתפקידים טכנולוגיים מקבל משמעויות מובחנות בקרב נשים ממיקומים חברתיים שונים, וכי עבור נשים פריפריאליות הוא ערוץ לכינון זיקה לטכנולוגיה שבאמצעותו הן משתלבות במשרות טכנולוגיות בשוק העבודה.

תרומה תיאורטית נוספת של המחקר באה לידי ביטוי בדיון על התוצאות המגדריות הלא צפויות שיש להמרת הון ממוגדר-מועמד בשוק העבודה, ועל הדואליות של מושג הבחירה והסוכנות בבחירות התעסוקתיות של גברים ונשים יוצאי יחידות טכנולוגיות. בעוד שאיפה למוביליות חברתית של נשים ממעמד בינוני-נמוך ששירתו בתפקידי הייטק מעודדת אותן לחצות גבולות מגדריים ולפנות לקריירה טכנולוגית, שאינה בחירה אופיינית, תודעת הבחירה החופשית של נשים ממעמד בינוני-גבוה עלולה להרחיק אותן מקריירת הייטק. פרדוקסלית, דווקא קבוצה זו מגלמת את המרחק התרבותי של נשים מטכנולוגיה, ואת העמדה האמביוולנטית כלפי טכנולוגיה שמוחסת להן. זאת משום שההצטיינות שלהן במתמטיקה ובמקצועות מדעיים וההתנסות שלהן בתפקידי הייטק בצבא, לא בהכרח מעצבת זהות טכנולוגית או שאיפה תעסוקתית בתחום הזה. אלה תוצאות לא צפויות, משום שאפשר היה לצפות שנשים שאפתניות ממעמד בינוני-גבוה שהצטיינו במקצועות מדעיים ושירתו בצבא בזירה גברית, יפגינו שאיפות תעסוקתיות שמגלמות שוויון מגדרי.

כמו כן, המחקר מצביע על העובדה שהסתמכותו של הצבא על מודל מיון הממוקד בזיהוי הכישורים והיכולות הקיימים ולא בזיהוי פוטנציאל, מבססת את היחידות הטכנולוגיות כאתר שמעמיק את אי השוויון החברתי. בני ובנות המעמד הבינוני-גבוה מתועלים למסלולים היוקרתיים ביותר של היחידות הטכנולוגיות (תפקידי סייבר, מסלולי "שחקים" של חיל המודיעין), שמעניקים להם הון סמלי וחברתי בעל ערך גבוה יותר בשוק העבודה מההון הסמלי והחברתי שמקנים תפקידים טכנולוגיים פחות יוקרתיים, שיש לבני קבוצות פריפריאליות נגישות גבוהה יותר אליהם. מאחר שסוגים שונים של הון מתעלים את יוצאי היחידות הטכנולוגיות לשווקים שונים של הייטק, "היררכיית ההייטק" הפנים-צבאית משועתקת בשוק העבודה ומנציחה את הפערים החברתיים. אמנם, המחקר מראה כי גברים ונשים ממיקומים פריפריאליים ששירתו ביחידות טכנולוגיות מצליחים להשיג מוביליות חברתית באמצעות שירותם הצבאי, אך מפרספקטיבה מבנית נראה כי היחידות הטכנולוגיות מחזקות בעיקר את החזקים והחזקות וכך הן משמרות ואף מעצימות את אי השוויון החברתי.

עבודה זו נכתבה בהדרכתה של פרופ' אורנה ששון-לוי מהמחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה והתוכנית ללימודי מגדר באוניברסיטת בר-אילן, מאי 2022

מקורות

- ברקת, עמירם. 2020. "דעה: שירות ב-8200 או תואר ב-MIT: איפה תרוויחו יותר?", **גלובס**, 15.2.2020.
- אורפז, ענבל. 2012. "שער הכניסה להייטק: יחידות טכנולוגיות בצה"ל מעדיפות את תושבי המרכז". **דה מרקר**, 30 בדצמבר, 2012.
- אלבדאלוש, ק', ומן, י' (21 בדצמבר, 2021). כוכבי: הטובים לסייבר? מסר שמחליש את החברה. הטובים הם לוחמים. **Ynet**.
- טשנר, נעמה. 2014. **נשים במדע - תמונת מצב עדכנית**. מרכז המידע והמחקר של הכנסת.
- יזרעאלי, דפנה. 1999. מגדור בשרות הצבאי בצה"ל. **תיאוריה וביקורת** 14: 85-109.
- לוי, יגיל.
- לוי, רותי. 2020. "מה הסיכוי שלכם להגיע ליחידות הטכנולוגיות היוקרתיות בצה"ל? תלוי איפה אתם גרים". **דה מרקר**, 4 בנובמבר, 2020.
- ליבליך, עמיה, תובל-משיח, רבקה וזילבר, תמר. 2010. "בין השלם לחלקיו, ובין תוכן לצורה". **ניתוח נתונים במחקר איכותני** (עורכות: לאה קסן ומיעל קרומר-נבו). באר שבע: הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, עמ' 21-42.
- לוי, יגיל. 2003. **צבא אחר לישראל: מיליטריזם חומרי בישראל**. תל אביב: ידיעות אחרונות וחמד.
- לוי, יגיל. 2007. **מצבא העם לצבא הפריפריות**. ירושלים: כרמל.

- Brenitz, Dan. 2002. **The Military as a Public Space – The Role of the IDF in the Israeli Software Innovation**. Samuel Neaman Institute for Advanced Studies in Science and Technology.
- Faulkner, Wendy. 2001. "The technology question in feminism: A view from feminist technology studies". **Women's Studies International Forum** 24 (1): 79–95.
- Honig, Benson, Lerner, Miri and Raban, Yoel. 2006. "Social capital and the linkages of high-tech companies to the military defense system: Is there a signaling mechanism?". **Small Business Economics** 27 (4–5): 419–437.
- Kark, Ronit. 2007. "Women in the land of milk, honey, and high technology: The Israeli case". **Women and minorities in science, technology, engineering, and mathematics: Upping the numbers** (eds.: R. J. Burke; M. C. Mattis). Edward Elgar Publishing, pp. 1-43.
- Lomsky-Feder, Edna and Ben-Ari, Eyal. 2013. "Managing Diversity in Context". **Armed Forces & Society** 39 (2): 193–212.
- McCall, Leslie. 1992. "Does gender fit? Bourdieu, feminism, and conceptions of social order". **Theory and society** 21 (6): 837-867.
- McNay, Lois. 1999. "Gender, habitus and the field: Pierre Bourdieu and the limits of reflexivity". **Theory, Culture & Society** 6 (1): 95-117.
- Reay, Diane. 1995. "'They employ cleaners to do that': Habitus in the primary classroom". **British journal of Sociology of Education** 16 (3): 353-371.
- Sasson-Levy, Orna. 2011. "The Military in a Globalized Environment: Perpetuating an 'Extremely Gendered' Organization". **Handbook of Gender, Work and Organization** (eds.: E. Jeanes; D. Knights; P.Y. Martin). John Wiley & Sons, pp. 391–410.
- Swed, Ori and Butler, John Sibley. 2015. "Military Capital in the Israeli Hi-tech Industry". **Armed Forces & Society** 41 (1): 123–141.
- Timmermans, Stefan and Tavory, Iddo. 2012. "Theory construction in qualitative research: From grounded theory to abductive analysis". **Sociological theory** 30 (3): 167-186.
- Wajcman, Judy. 2010. "Feminist theories of technology". **Cambridge Journal of Economics** 34 (1): 143–152.